

Nurcan Məmmədova ADPU III kurs tələbəsi

"Tibbi kadrlar uğrunda" qəzetin redaktoru və komsomol komitəsinin katibi vəzifəsində çalışmışdı. 25 yaşında institutu bitirir və hərbi xidmətə çağırılır. Bu zaman bir küçədə yaşadığı və eyni Texnikumda təhsil aldığı qonşusu Saraya səvgisini etiraf edir. Sara isə cavabında onu gözləyəcəyini deyir. Hətta Vəli Axundov başqa instutua sənədlərini vermək istəsə də, Sara tibb instutunu seçdiyi üçün o da bu instutu seçir. Müharibəyə yollanan Vəli Axundov əlahiddə tibb-sanitar batalyonunun komandiri vəzifəsinə kimi yüksəlir. Polşa, Almaniya və Çexoslovakiyada gedən döyüşlərdə

Azərbaycanın XX əsr tarixində 50-60-cı illəri çoxlarının yaddaşında dərin izlər buraxıb. 30 illik Stalin erasının başa çatması sovet totalitarizminin yumşalması ilə müşayiət olunmağa başladı. Cəmiyyət tədrisçisi Stalinin "sapoqlar" altından çıxmağa başlayırdı. Bu dövrün siyasi səhnəsində olanlardan biri də Vəli Axundov idi.

Vəli Axundovu necə tanıyırdıq?

"Daima çalışmışam ki, İnsanlar Stalin dövrünün qorxusunu unutsunlar və hər dəfə qapı döyüləndə gecə vaxtı qapılarına yaxınlaşan maşın səsi eşidəndə daha qorxmasınlar"

Vəli Axundov

İştirak edir. 1946-cı il martında ordundan tərxis olunur. Geri qayıdanda isə Sarayı Bakıda tapa bilmir. Göyçaya xəstəxanaya ezam olunan Sarayı ucaqar kənddə tapır. Ailə quran cütüyün Oqtay və Nigar adlı övladları dünyaya gəlir. Bir müddət tibb institutunun Tibb Tarixi kafedrasında Assistent işləyir. Azərbaycan Tibb işçiləri Həmkarlar ittifaqı Respublika komitəsinin səddi seçilir. 1949-cu ildə Səhiyyə nazirinin I müavini, 1952-ci ildə isə

Bakı Vilayət Səhiyyə şöbəsinə müdir təyin olunur.

ardınca et epidemiologiya, mikrobiologiya və gigiyena institutunun Direktoru Azərbaycan KP MK - da İnzibati və ticarət - maliyyə şöbəsinin müdiri müavini vəzifələrində çalışır. 1954-1958-ci ildə Səhiyyə naziri vəzifəsinə yüksəlir. Nazir işlədiyi zaman xəstəlik tarixlərinin Azərbaycan dilində yazılması, tibb sahəsində yazışmaların milli dildə aparılması ilə bağlı göstəriş verir. Mənim fikrimcə, o dövr üçün çox mütərəqqi bir hadisə idi, buda Vəli Axundovun millətine, dilinə necə sadıq olduğunu işarə edir. Onun bu göstərişi və Respublika nazirlər sovetinin sədri olan zaman Rus məktəblərində Azərbaycan dilinin tədris olunması ilə bağlı, Moskva onu "Millətçi addım" kimi qiymətləndirir. Buna görə də Xruşşovun 1959-cu ildə Vəli Axundovu Azərbaycan KP MK-nin I müavini vəzifəsinə getirməsi gözlənilməz olur. Həmin ilin mart ayının 25-də Azərbaycan SSR Ali Sovetinin sessiyasında V. Axundov "Məktəbin həyatla əlaqəsini möhkəmlətmək və Azərbaycan SSR-də xalq maarifi sistemini daha da inkişaf etdirmək haqqında" geniş məruzə ilə çıxış etmişdi. V. Axundov deyirdi: "Məktəblərimizdə uşaqlar rus dili ilə yanaşı olaraq Azərbaycan dilini öyrə-

nirlər. Bu fənnin öyrənilməsi nəinki sovet xalqları arasındakı qardaşlıq və dostluğun sübutudur, həmçinin böyük əməli əhəmiyyətə də malikdir. Rus məktəblərində oxuyan şagirdlərin xeyli hissəsi Azərbaycanda anadan olmuşdur, məktəbi bitirdikdən sonra öz ata-anaları kimi respublikanın xalq təsərrüfatının müxtəlif sahələrində işləyəcəklər. Ünsiyyət vasitəsi olmaq etibarilə Azərbaycan dilini bilmək onlar üçün son dərəcədə vacibdir. Buna görə də dərslər planlarında rus məktəblərində Azərbaycan dilinin öyrənilməsi nəzərdə tutulur". V. Axundov Dövlət təhlükəsizliyi orqanlarında Azərbaycanlıların təmsil olunması məsələsinə xüsusi fikir verirdi. 1930-cu ildən etibarən Azərbaycanda təhlükəsizlik orqanlarına bir nəfər də olsa Azərbaycanlı başçılıq etməmişdi. Vəli Axundovun təşəbbüsü

peşə etibarı ilə həkim olması da, bu vurğunluqda az rol oynamırdı. Kommunist millətçiliyinin lideri kimi 50-ci illərin ikinci yarısında Nərimanova bəraət verildikdə, səhiyyə naziri Vəli Axundov 1957-ci ilin aprel ayında Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun N. Nərimanovun adına verilməsi barədə İ. Mustafayevə məktubla müraciət etdi. O yazırdı: **"Təhsil etibarı ilə həkim olan N. Nərimanovun dövlət quruculuğu işlərində və xüsusilə xalq səhiyyəsinin qurulması işində xidmətləri hamıya məlumdur. Tamamilə təbii ki, respublikada bir sıra tibb müəssisələri Azərbaycan xalqının şanlı oğlu, görkəmli dövlət xadimi doktor N. Nərimanovun adını daşımalıdır. Yeri gəlmişkən, hazırda respublikada heç bir müalicə müəssisəsi onun adını daşımır. Əvvəllər isə onun adını daşıyan müəssisələrin adı**

sonra 1967-ci ildə Bakı metrosu istifadəyə verilir. Həmçinin onun göstərişi ilə Bakı funikulyoru da tikilir. V. Axundov respublika rəhbərliyinə gəldikdən sonra 1947-ci ildə müəmmal şəklində avtomobil qəzasında həlak olmuş və gizli şəklində Buzovna qəsəbəsindəki vərəm dispanserinin həyatında dəfn edilmiş Cənubi Azərbaycan milli hökumətinin başçısı S. C. Pişəverinin məzarını Fəxri xiyabana köçürməyə Moskvadan icazə ala bildi. 1960-cı ilin mart ayının 22-də Azərbaycan KP MK bürosu S. C. Pişəverinin məzarının Fəxri xiyabana köçürülməsi haqqında qərar qəbul etdi. 1965-ci ildə isə V. Axundov Pişəverinin seçilmiş əsərlərinin nəşrinə də icazə ala bildi və Bakı küçələrindən biri də onun adını daşımağa başladı. Son illərdə, Azərbaycanda Novruz bayramının qeyd edilməsi ilə bağlı xeyli müzakirələr getmişdir. Sovet cəmiyyətinin mahiyyətinə bələd olanlar bilir ki, respublika partiyası təşkilatının birinci katibinin rəyi və razılığı olmadan belə şeylər etmək qeyri-mümkün idi. Bu istiqamətdə ilk cəhd 1958-ci ildə olsa da, Novruz bayramının qeyd edilməsi istiqamətində real addımlar 60-cı illərin ortalarında atıldı. Məhz, Vəli Axundovun razılığı ilə Azərbaycan KP MK katibliyi 1965-ci ilin mart ayının 17-də cənublu demokratların Novruz bayramını qeyd etməsi üçün qərar qəbul etdi. Bu qərara görə respublika Qirimi-

ya dəyişdirilib, ya da onun adına adlandırılması dayandırılıb. Azərbaycan SSR Səhiyyə Nazirliyi belə hesab edir ki, bu vəziyyəti dəyişməyin zamanı gəlib çatıb və ona görə də bir sıra təkliflər, o cümlədən Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun N. Nərimanovun adına verilməsi təklifi ilə çıxış edir". Bu məktuba əsasən 1957-ci ilin aprel ayının 27-də Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət Heyətinin sədri M. İbrahimov Tibb İnstitutuna N. Nərimanovun adının verilməsi barədə fərmanı imzaladı. 1959-cu ilin payızında Sov. İKP MK-nin partiya orqanları ilə iş şöbəsi müdirinin müavini general İ. Şikin başda olmaqla Moskvadan Azərbaycana göndərilən yoxlama brigadı respublikanın altını üstünə çevirmişdi. Bu yoxlamada əsas məqsəd millətçiliyin güclənməsi ilə bağlı faktları aşkara çıxarmaq idi. 1956-cı ilin avqust ayında Azərbaycan konstitusiyasına ana dili haqqında maddə əlavə edildikdən sonra respublikada gün-gün-

dən güclənən milli özünüdərk prosesinin bütün meqamları yoxlama briqadasi tərəfindən araşdırılmışdı. Maraqlı burasıdır ki, Şikin komissiyasının arayışında kəskin tənqid edilən rəhbər işçilərdən biri də Vəli Axundov idi. Komissiya hələ onun səhiyyə naziri işlədiyi dövrdə xəstəlik tarixlərinin Azərbaycan dilində yazılmasına göstəriş verilməsindən tutmuş, Nazirlər Sovetinin sədri olan vaxt 1959-cu ilin mart ayında rus məktəblərində Azərbaycan dilinin tədris edilməsi haqqındakı məruzəsinə qədər hər şeyi təftiş etmişdi. 1959-cu ildə Xruşşovun "faşistlərdən də qatı millətçi" adlandırıldığı Mirzə İbrahimova məhz Vəli Axundovun ciddi təkidi ilə 1961-ci ildə Azərbaycanın Xalq yazıçısı fəxri adı verildi və N. Xruşşov sovet rəhbərliyindən uzaqlaşdırıldıqdan sonra o, Axundovun təqdimatı ilə 1965-ci ildə Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının birinci katibi seçildi. 1961-ci ildə bilavasitə Nikita Xruşşovun şəxsi göstərişi ilə Azərbaycan KP MK-nin şöbə müdiri vəzifəsindən uzaqlaşdırılmış Şixəli Qurbanov 1966-cı ildə məhz Vəli Axundovun təşəbbüsü ilə yenidən MK-da daha yüksək vəzifəyə, ideoloji məsələlər üzrə katib vəzifəsinə qayıtarıldı. Axundovun Bakı metrosu layihəsi Moskvanın ciddi narazılığına səbəb olur. Amma onun ısrarından

zı Aypara Cəmiyyətinə tapşırıldı ki, "ənənəvi bahar bayramını keçirmək üçün" ehtiyat fondundan Azərbaycan Demokrat Firqəsinin Mərkəzi Komitəsinə 1500 manat vəsait ayrılınsın. 1966-cı ildə Şixəli Qurbanov Mərkəzi Komitəyə ideoloji məsələlər üzrə katib vəzifəsinə gətirildikdən sonra MK Bürosunun qərarı ilə Novruz bayramlarının təşkil və keçirilməsi işi ona tapşırıldı və o, bu işin öhdəsindən böyük məharətlə gəldi... Mərhum Şixəli Qurbanov da sonradan, eyni ilin 1967-ildən may ayının 24-də müəmmal şəklində dünyasını dəyişməsinin (dişlərini müalicə etdirərək, dişinin dibinə iynə vurulması və bunun da nəticəsində həyatı itirməsinin) rəhmətlik Vəli Axundovla heç bir əlaqəsi və bağlılığı yoxdur...

Düzdür, uzun illərdir hardasa yanm əsrdir bu haqda ən müxtəlif versiyalar səslənə də, "sirr pərdəsi" aradan qalxmasa da, ancaq bunun Vəli Axundovla əlaqələndirilməsi inandırıcı görünmür. Çünki əgər Vəli Axundov bu məsələdə Şixəli Qurbanovun aradan götürülməsində haqq-qəzet maraqlı olsaydı, onu KP MK-nin ən nüfuzlu katibi vəzifəsində saxlamaz, onunla işləməz, Novruz (Bahar) bayramının da keçirilməsinin qarşısını alar, buna icazə verməzdi...

(ardı gələn sayımızda)